

Доц. др Добросав Д. Радовановић,
Универзитет за пословне студије
Бања Лука

УДК- 338.124.4

Асистент Драгана Д. Радовановић,
Висока школа модерног бизниса
Београд

СВЕТСКА ФИНАНСИЈСКА И ЕКОНОМСКА КРИЗА - МЕРЕ ЗА ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ -

Апстракт: Светска Финансијска и економска криза, која је уздрмала глобални свет, земље, финансијске и монетарне институције и транснационалне корпорације, последица је пре свега изградње, на основама неолиберализма, новог светског – глобалног – поретка, чија су основна обележја, с једне стране: да је свет све богатији, да је потрошња данас у једној деценији већа него раније у читавом веку, да се глобално богатство увећало око шест пута у последњој половини 20. века, да је производња хране повећана за 25% и др, а с друге: да су учинци глобалне економије распоређени веома неуједначено, да се јаз између богатих и сиромашних непрекидно повећава и да богати постају све богатији а сиромашни све сиромашнији. Мада се декларативно изјашњавају за праведнији свет и решавање проблема сиромаштва, политика и деловање водећих земаља света, глобалних институција и глобалних финансијских и монетарних институција и транснационалних корпорација су у функцији даљег богаћења богатих. И нове одлуке групе Г20, закључци ОУН са Конференције о светској финансијској и економској кризи и њеном утицају на развој и закључци са недавно одржаног састанка групе Г8 у вези са светском финансијском и економском кризом, не указују на промену курса када је у питању тренд богаћења богатих и сиромашења сиромашних. Другим речима, до сада договорене и предузете мере не указују да су у функцији решавања кризе.

Кључне речи: Светска финансијска и економска криза, глобалне финансијске институције, Организација уједињених нација, група Г20, група Г8.

1. Увод

Актуелна светска финансијска и економска¹ криза је највећа и најгора криза после оне која је задесила свет 1929. године. Она је била и очита и неизбежна, а последица је изградње новог глобалног друштва. Неолиберални концепт организовања глобалног друштва, у коме победничка економија има врховни ауторитет и доминантно место у друштвеним процесима, у основи је заснован на коегзистирању две супротстављене стране; супериорне богате мањине и социјално инфериорне већине. Мада је била очигледна и раније, криза је постала јасна свима у јесен 2008. године, након што су пропали покушаји спајања и спасавања неколико великих финансијских институција у САД. Након тога почела је да се шири по целом свету захвативши и европски финансијски и привредни сектор. Светски политички лидери, министри финансија и гувернери централних банака најзначајнијих земаља координирали су своје напоре како би ублажили ефекте кризе и умирили и улагаче и кориснике финансијских средстава. Таква политика није дала очекиване (жељене) резултате, па је криза довела до бројних последица у финансијском и привредном сектору, економије многих земаља ставила у неповољан положај, наметнула нову улогу међународним монетарним и финансијским институцијама и др, а најважније су свакако смањене могућности предузимања мера од стране САД и европских финансијских институција.

У циљу решавања или боље рећи ублажавања светске финансијске и економске кризе, након различитих мера предузетих у својим економијама, лидери данас најважнијих земаља света, глобалне институције и глобалне финансијске и монетарне институције определили су се за предузимање конкретних корака. У том циљу одржано је више састанака, од којих се по значају учесника и договореним активностима издвајају:

1. састанак групе Г20² у Лондону, почетком априла 2009. године,
2. конференција ОУН о светској финансијској и економској кризи и њеном утицају на развој, од 24. до 30. јуна 2009. године и
3. састанак групе Г8³ у Аквилију (Италија), од 8. до 10. јула 2009. године.

¹ Криза се појавила у финансијском сектору и у том тренутку се говорило о "светској финансијској кризи". Како су се ефекти кризе преносили на све сфере економског живота у употреби се појавио термин "светска економска криза", да би се од почетка 2009. године почео користити, готово као стандард, термин "светска финансијска и економска криза" или неретко, са доста ширим значењем, "светска глобална криза".

² Групу Г20 чине министри финансија и гувернери централних банака 19 земаља (Аргентина, Аустралија, Бразил, Канада, Кина, Француска, Немачка, Индија, Индонезија, Италија, Јапан, Мексико, Русија, Саудијска Арабија, Јужноафричка Република, Јужна Кореја, Турска, Велика Британија и САД). Двадесети члан је Европска унија (ЕУ). Састанцима присуствују и директор ММФ и председник Светске банке са још неколико својих помоћника. Група је основана 1999. године, с циљем да се на једном месту, заједно између најважнијих развијених земаља и земаља у развоју, дискутује о кључним питања глобалне економије. Видети на: www.g20.org/Public/AboutG20/index.jsp

³ Групу Г8 чине лидери Јапана, Канаде, САД, Италије, Немачке, Француске, Велике Британије и Русије. Видети: у Радовановић, Добросав и др, Међународне монетарне и финансијске институције, Либер, Београд, 2008, стр.228.

2. Састанак групе Г20 у Лондону

Лидери 19 развијених земаља и земаља у развоју (најважнијих земаља света данас), Група Г20, окупили су се почетком априла 2009. године у Лондону и довели три декларације⁴: (1) Глобални план за опоравак и реформу, (2) Декларацију о обезбеђивању финансијских ресурса међународним финансијским институцијама, и (3) Декларацију о јачању финансијског система, чија је суштина договор да се учини све што је потребно ради:

- обнове самопоуздања, раста и запослености,
- оспособљавања финансијског система за обнову функције кредитирања,
- јачања финансијске регулације у циљу поновног успостављања поверења,
- финансирања и реформисања међународних финансијских институција за решавање ове и превенцију будућих криза,
- промовисања глобалне трговине и инвестиција и одбацивања протекционизма у циљу подршке просперитету и
- изградње ексклузивне и одрживе ревитализације.

2.1. Глобални план за опоравак и реформу

Глобални план за опоравак и реформу у 29 тачака обухвата договорене мере учесника самита Г20⁵, између осталог:

- постигнута је сагласност о обезбеђивању додатних финансијских средстава за међународне финансијске институције (посебна Декларација); договорена је до сада немишљена и усклађена фискална експанзија која ће сачувати или креирати милионе радних места (која би иначе била затворена), а што ће до краја 2010. године донети 5 билиона УСД, постигнута је сагласност да се повећа раст на 4% и убрзају промене ка еколошки здравој економији; већ су предузете или договорене мере централних банака земаља Г20 у погледу агресивног смањења каматних стопа и одржавања експанзивне политике онолико дуго колико буде било потребно; биће предузете све неопходне мере ради обнављања раста, повећања запослености и успостављања поверења у систем кредитирања у оквиру домаћих и међународних токова финансијског капитала; усаглашен је акциони план на јачању финансијског система (посебна Декларација); усаглашен је план помоћи земљама са тржишном економијом у успону и земљама у развоју које су биле локомотиве недавног економског раста, кроз обезбеђивање расположивих финансијских средстава у међународним финансијским институцијама; подржан је напредак учињен од стране Међународног монетарног фонда (ММФ) о његовим новим флексибилним кредитним линијама; реафирмисана је подршка раније заузетом ставу у Вашингтону о питању либерализације трговине, односно супротстављања подизању нових баријера за инвестирање, трговини робама и услугама и успостављању нових извозних рестрикција или мера стимулације извоза, супротних принципима Светске трговинске организације (СТО); призната

⁴ Видети на: <http://www.g20.org/>

⁵ Документа која су усвојена нису обавезујућа. Учесници су се само једном тачком обавезали да раде заједно, одлучно и ургентно, на договореним мерама.

је чињеница да садашња криза има диспропорционални утицај на најсиромашније земље и у том контексту је прихваћена колективна одговорност земаља Г20 за такво стање, а да би се ублажиле социјалне импликације кризе и ублажила штета по глобални потенцијал, договорене су разне олакшице за земље подсахарске Африке, мере социјалне заштите за најсиромашније земље, додатних 6 милијарди УСД од продаје ММФ-овог злата и упућен је позив ОУН да се заједно са другим глобалним институцијама раде на проналажењу једног ефективног механизма за контролу утицаја кризе на најсиромашније и најрањивије земље.

2.2. Декларација о јачању финансијског система

У оквиру Декларације о јачању финансијског система лидери Групе Г20 су се договорили о континуираном предузимању активности на јачању регулације и надзора над финансијским системом. Основни принципи су транспарентност, одговорност и промоција интегритета финансијских тржишта уз још снажније јачање међународне сарадње. Декларација садржи 9 главних поља реформи: Савет за финансијску стабилност (Financial Stability Board - FSB⁶), међународна сарадања, разборита (промишљена) регулација, опсег регулације, накнаде, утаја такси и некооперативно судство, рачуноводствени стандарди, кредитни рејтинг агенција и наредни кораци, у оквиру којих је, између осталог, договорено:

- да се Форум за финансијску стабилност (Financial Stability Forum- FSF⁷) прошири, како по броју чланова тако и по мандату с циљем промоције финансијске стабилности, у ново тело - Савет за финансијску стабилност (ФСБ) са јачом институционалном основом и повећаним могућностима, при чему ће ФСБ, између осталог: проценити слабости које утичу на финансијски систем, идентификовати и надгледати активности предузете у циљу одговора на исте; промовисати сарадњу и размену информацију између надлежних одговорних за финансијску стабилност; пратити стање на тржишту и актуелне импликације и предлагати мере регулационе политике; надгледати најбољу праксу и предлагати је као стандарде регулационе политике; предузети заједничке ревизије посла који обављају постојећа тела задужена за глобалну финансијску стабилност у смислу правремености, координације, усмерености на приоритете и решавање проблема; сарађивати са ММФ-ом ради извођења вежби раног упозорења како би се идентификовали макроекономски и финансијски ризици и предузимање одговарајућих мера с циљем извештавања ММФ-а и министара финансија и гувернера централних банака земаља Групе Г20,

- у циљу јачања међународне сарадње, на основама већ изграђених, изградити до јуна 2009. године преостала надзорна тела за значајне прекограничне фирме; одмах имплементирати принципе Форума за финансијску стабилност за

⁶ Савет за финансијску стабилност формиран на састанку, имао је оснивачки сатанак у Базелу, 26-27.06.2009.г, а чине га поред министра финансија и гувернера централних банака земаља Групе Г20 и представници других значајних финансијских институција ових земаља, представници још неколико земаља, представници глобалних међународних финансијских институција (ММФ, СБ, Европска централна банка,...) и представници других постојећих тела задужених за глобалну финансијску стабилност. Видети: www.financialstabilityboard.org/

⁷ Саветодавно тело за финансијску стабилност Групе земаља Г7, основано 1999. године

прекогранични кризни менаџмент, при чему ће домаћи ауторитети за сваку међународну финансијску институцију обезбедити да се надлежни са заједничким финансијским интересом у дотичној међународној финансијској институцији састану најмање једанпут годишње; подржати наставак напора које чине ММФ, СБ (Светска банка), ФСБ и БЦБС (Basel Committee on Banking Supervision) на развоју међународог оквира за прекограничне аранжмане; наглашен је значај даљег рада на међународној сарадњи као субјекту излазне стратегије; да ММФ и ФСБ треба заједнички да припреме вежбу раног упозорења, и др.

2.3. Декларација о обезбеђивању финансијских ресурса међународним финансијским институцијама

Као посебан документ усвојена је Декларација о обезбеђивању финансијских ресурса међународним финансијским институцијама у којој су се лидери Групе Г20 обавезали да ће и даље обезбеђивати непрекидну расположивост капитала земљама чије су тржишне економије у успону и земљама у развоју како би заштитили њихове економије и подржали светски раст. Ради тога, битно ће се повећати финансијски ресурси доступни преко међународних финансијских институција, истовремено уверени да институције имају неопходне услове за решавање кризе на координисан и свеобухватан начин. Преко ММФ-а и мултилатералних развојних банака (Multilateral Development Banks - MDB⁸) биће стављено на располагање додатних 850 милијарди УСД.

ММФ ће бити подржан на следећи начин: као хитна мера биће обезбеђено 250 милијарди на билатералној основи од чланова; затим ће непосредним финансирањем од чланова кроз проширени и нови аранжман за позајмице, који ће укључити и остале Г20 земље, ови ресурси бити повећани до износа од 500 милијарди УСД; од договорене продаје ММФ-овог злата и вишка прихода биће обезбеђено 6 милијарди УСД које ће у наредне 2 до 3 године бити, уз додатне уступке и флексибилно финансирање, стављене на располагање најсиромашнијим земљама. Поред ових мера договорена је и алокација 250 милијарди специјалних права вучења (СПВ) ради повећања глобалне ликвидности, од којих ће 100 милијарди УСД директно ићи у земље са тржишном економијом у успону и земље у развоју.

Мултилатералне развојне банке биће подржане са 100 милијарди УСД, односно укупно са око 300 милијарди долара у наредне три године, при чему на ова средства могу рачунати и најсиромашније земље; капитал Азијске развојне банке биће увећан 200% док ће се потребе за повећањем капитала осталих чланица ове групације дефинисати након урађене ревизије; предузете су мере ради финансирања трговине и финансирања средњерочних и дугорочних пројекта преко извозних кредита и инвестиционих агенција.

⁸ Појам Мултилатералне развојне банке најчешће се односи на групу: Светска банка, Афричка развојна банка, Азијска развојна банка, Европска банка за обнову и развој и Интер-америчка развојна банка. Видети: www.worldbank.org

Наведене, а и све друге договорене мере и активности на овом састанку Групе Г20, имају за циљ побољшање стања у глобалној економији, односно обнављање поверења у кредитирање, привредни раст и повећање запослености.

И пре него што је завршен, састанак Групе Г20 оцењен је успешним, а мере које су договорене оцењене су као адекватне за заустављање ове финансијске и економске кризе, спречавање настајања нових криза и враћање глобалне економије у претходне токове. При томе, треба имати на уму да усвојени документи нису обавезујући, да су ствар договора и неретко доста нејасни, бар онима који нису учествовали у њиховом доношењу.

Осим тога, могу се поставити и бројна питања: зашто није прихваћен руски (касније и кинески) предлог за реформу међународног монетарног система (увођење нове валуте, паралелне УС долару); зашто су САД прихватиле француско-немачки предлог о оштрији финансијској контроли у међународним финансијским институцијама у свим земљама? Да ли одговор треба тражити у томе што је у документима снажно наглашена потреба високог степена либерализације како би се спречиле и/или поништиле протекционистичке мере или у невероватно наглашеној улози ММФ-а, у којем САД имају кључну позицију; шта значи реформа ММФ-а (општа ревизија квота и гласачке снаге земље) и до које дубине она иде? Да ли су САД прихватиле такву реформу, пре свега гласачке снаге, која ће јој смањити гласачку снагу испод 15%, односно која ће САД одузети право вета у одлучивању у ММФ-у?

3. Конференција ОУН о светској финансијској и економској кризи и њеном утицају на развој

3.1. Главни аспекти завршног документа

Као наставак активности везаних за светску финансијску и економску кризу, после састанка групе Г20 у Лондону и неколико других састанака нижег нивоа, пре свега у финансијском и банкарском сектору, одржана је и конференција Генералне скупштине Уједињених нација посвећена овом проблему и његовом утицају на развој. Уз учешће највећег броја земаља чланица Организације уједињених нација, после шестодневног рада, усвојен је завршни документ⁹ који у више од педесет тачака даје основне узроке и последице кризе, виђење начина за њено превазилажење, задатке појединих институција и света у целини, утицај на развој и др. светске финансијске и економске кризе, између осталог:

- Свет је суочен са најгором финансијском и економском кризом после Велике депресије. Еволуција кризе, која је настала у највећим светским финансијским центрима, проширила се на глобалну економију проузрокујући озбиљне социјалне, политичке и економске последице и последице на развој. Она негативно утиче на све земље света, а нарочито на земље у развоју, угрожавајући

⁹ Outcome of the Conference on the World Financial and Economic Crisis and Its Impact on Development, A/RES/63/303 од 09.07.2009. године, видети: <http://www.un.org/ga/econcrisissummit/>

при томе животе, благостање и развојне могућности за милионе људи. Императив је обезбедити да активности и одговори на кризу буду пропорционални дубини и хитности, адекватно финансирани, одмах реализовани и координисани на међународном нивоу;

- Криза је проузроковала врло озбиљне, негативне, утицаје широм света, који се још сређују. Од самог почетка, многе земље су известили о њеним негативним утицајима који варирају у зависности од земље, региона, степена развијености и др, а који укључују следеће: нагло повећање незапослености, сиромаштва и глади; успоравање привредног раста; негативне ефекте на трговину и стање платног биланса; смањење нивоа страних директних инвестиција; велику и нестабилну промену девизних курсева; повећање буџетских дефицита, пад прихода и смањење фискалних могућности економија; смањење обима светске трговине, прилива за земље у развоју; посебно велико смањење прихода од туризма, прилива приватног капитала; слабију могућност кредитирања и финасирања трговине; пољуљано поверење јавности у финансијске институције; смањену могућност опстанка социјалног система и обезбеђивања осталих социјалних услуга као што су здравство и образовање; повећање смртности деце и mortalитета и колапс тржишта некретнина (стамбених);

- Узроци финансијске и економске кризе су сложени и вишезначни. Многи од њих су повезани са системском крхкошћу и неравнотежом која је допринела неадекватном развоју глобалне економије. Главни узроци финансијске и економске кризе су недовољна и недоследна координација макроекономске политике и неодговарајуће структурне реформе, што је довело до неодрживих макроекономских резултата. Они су последица чињеничних недостатака финансијске регулације, надзора и надгледања финансијског сектора и неадекватне контроле и (на основу њених резултата) раног упозорења. Ови регулациони недостаци, у комбинацији са превеликим ослањањем на саморегулацију функционисања тржишта, недостатак транспарентности, финансијског интегритета и неодговорно понашање, довели су до преузимања превеликих ризика, неодрживо високих цена имовине, високог нивоа потрошње енергената и др. Финансијска регулација, одговори и институције нису указали на прави ниво ризика у финансијском систему, односно на растућу економску несигурност и њихове прекограничне везе. Недовољан нагласак на правичан људски развој је допринео значајној неједнакости међу земљама и људима. Како је криза одмицала, увиђана је потреба за ефикасним "владином" ангажманом, како би се обезбедила равнотежа између тржишта и јавног интереса;

- Мада је цео свет у овој кризи, свака земља има примарну одговорност за сопствени економски и социјални развој. И поред тога наставићемо солидарно радити на енергичном, координираном и свеобухватном глобалном одговору на кризу у складу са укупним способностима и одговорношћу. Развијене земље и земље са тржишном економијом у успону преузеле су вођство у поновном враћању глобалног раста. Непосредни приоритет је стабилизација финансијског тржишта и враћање поверења у њега једнако као и заустављање даљег пада потражње и рецесије. Главне активности на макроекономској стабилности и јачању међународног финансијског система су већ предузете. Истовремено, јаке и хитне

мере су потребне ради спречавања утицаја кризе на најугроженију популацију, помоћ ради повратка на снажан привредни раст и повратак изгубљеног тла под ногама у њиховом напредовању према међународно договореним развојним циљевима, укључујући и Миленијумске развојне циљеве. Због тога, додатни ресурси – ликвидност и краткорочно и дугорочно финансирање развоја – морају бити на располагању земљама у развоју укључујући и најнеразвијеније земље. Надаље, одговор на кризу мора обезбедити отварање нових радних места, повећање благостања, повећање нивоа заштите здравља и нивоа образовања, исправљање неравнотежа и пројектовање и имплементацију еколошки и социјално одрживих развојних путева;

- Радећи солидарно на свеобухватном глобалном одговору на кризу, наш циљ је, између осталог: враћање поверења у привредни раст и стварање пуног и продуктивног запошљавања и посла за све; заштита економије, развоја и социјалних примања; пружање адекватне подршке земљама у развоју да реше људске и социјалне утицаје кризе и заштита и изградња здраве економије како би се обезбедио развојни напредак укључујући и напредак постигнут у спровођењу Миленијумских развојних циљева; обезбеђење дугорочне отплате дугова земљама у развоју; настојање да се обезбеде повољни развојни услови без гарантних условљавања; промовисање и ревитализација отвореног тржишта и инвестиција и одбацивање протекционизма; јачање добре управе (владавине) на свим нивоима, укључујући финансијске институције и финансијска тржишта и др.

Поред наведеног, у документу су набројане бројне активности које треба предузети у циљу адекватног одговора на кризу. Позитивно су оцењени резултати са састанка групе Г20 у Лондону и указано је на значај и потребу реформе међународног финансијског система.

У више тачака говори се о потреби јачања добре управе и потреби за добрим владиним ангажманом. Остаје нејасно да ли се мисли на неку(е) од постојећих глобалних институција или на стварање нове, глобалне, институције – владе. Такође, више пута апострофирани значај, улога и одговорност Организације Уједињених нација и неких њених тела (Економски и социјални савет) у изналажењу глобалног одговора на светску финансијску и економску кризу.

Цео завршни документ прожет је појмовима глобална криза, глобални одговор, глобалне институције, глобална економија, глобални раст, глобализација, глобални Миленијумски развојни циљеви и сл, што указује на глобализацију као доминантан процес у стварању новог светског (и економског) поретка. Отуда, као узроке за настанак, последице и посебно мере за превазилажење кризе треба тражити у новом, глобализованом окружењу.

3.2. Међународне финансијске институције у процесу глобализације

О глобалним међународним монетарним и финансијским институцијама (Међународни монетарни фонд, Међународна банка за обнову и развој и Светска трговинска организација, пре свега), од њиховог оснивања до данас, написане су многе универзитетске књиге са свих аспеката. У овом раду оне ће бити осветљене само са једног аспекта - њихове улоге у процесу глобализације.

ММФ, СБ и СТО су глобалне међународне институције које пресудно дефинишу глобалну економску политику, односно, оне су финансијски стубови глобализације¹⁰. Неолиберализам, као дефинишућа парадигма глобалних процеса, представља основу деловања ММФ, СБ и СТО, чинећи од њих симбол глобалне интеграције.

Темељећи свој рад на неолибералној економској политици о доминацији тржишта и маргинализацији земље, чврстој вери да глобално благостање може да буде постигнуто либерализацијом трговине, финансијама и инвестицијама и реструктурирањем националних економија, наведене институције усмеравају глобалне процесе да би обезбедиле адекватно окружење за капитал. „Овакав приступ представљао је опште виђење уз идеју да такав приступ нема алтернативу¹¹.

СТО као међународна институција је задужена да уређује односе између земаља чланица у области међународне трговине, промовише слободну трговину, утиче на смањење царина и других баријера ка ставрању отвореног и слободног тржишта. Својим деловањем СТО доприноси процесу либерализације и експанзије међународне трговине путем смањења царина и субвенција, усклађивањем трговинских политика и пораста конкурентности. „До деведесетих година, многе постојеће препреке развоју либерализма биле су смањене или укинуте. СТО у овом облику, основана 1997. године с циљем да унапреди принципе слободне трговине, имала је чак 132 чланице, уз тридесет земаља које су тражиле да јој се придруже". У деловању СТО, међутим, преовлађују специјални комерцијални и финансијски интереси најмоћнијих земаља. Земље Запада преко СТО и друге две глобалне економске организације спроводе циљеве глобализације, обезбеђујући за себе нагомилавање диспропорционално велике користи на рачун света у развоју. Такво деловање представља основу ка успостављању неједнакости у глобалном трговинском систему. Водеће силе траже од неразвијених земаља отварање тржишта за робу из развијених индустријских земаља, а истовремено штите своја тржишта. Како истиче Џ. Штиглиц, добитник Нобелове награде за економију и некадашњи први човек СБ.: "не само да су индустријски развијеније земље избегле да отворе своја тржишта добрима из земаља у развоју задржавајући своје увозне квоте за мноштво производа од текстила до шећера, истовремено инсистирајући да земље у развоју отворе своја тржишта за робу из богатијих земаља; и не само да су развијеније земље наставиле да субвенционирају пољопривреду, отежавајући земљама у развоју да у тој области буду конкурентне – већ су истовремено инсистирале да земље у развоју укину своје субвенције за индустријске производе"¹². Зато глобализација у великом делу света није донела упоредиве користи. "За многе, то је изгледало ближе катастрофи без ублажавања"¹³.

Важан знак победе економског либерализма и нарочите улоге САД у том процесу "оличен је у статусу и моћи две главне међународне финансијске

¹⁰ Мишовић Војислав, *Глобализација или Нова империја Pax Americana*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2005, стр.77

¹¹ Baylis John & Smith Steve, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, London, 2001, p.564

¹² Stiglic E. Džozef, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2004, str.20

¹³ Исто, стр.34

организације, СБ и ММФ-а. Обема институцијама седиште је у Вашингтону, престоници земље која је најгласније заговарала подршку слободном тржишту. И једна и друга су биле посвећене пропагирању тих принципа и обе су, Фонд нешто више од Банке, поседовале кључни инструмент за њихово спровођење: новац¹⁴.

Потреба за оснивањем међународних финансијских институција посебно се наметнула након Другог светског рата¹⁵. Тако су ММФ и СБ резултат међународне монетарне и финансијске конференције у Бретон Вудсу, чији је циљ био заједнички напори на финансирању и обнови Европе након разарања у Другом светском рату, а и избегавање будућих економских криза. Пад Берлинског зида обезбедио је нову арену за ММФ; управљање транзицијом ка тржишној економији у бившем Совјетском Савезу и земљама комунистичког блока у Европи. Оне, најмоћније светске организације у сфери капитала, поседују такву моћ да битно утичу не само на глобална економска, већ и политичка кретања у савременом свету. Њихов утицај има доминантну улогу и на националне економије. ММФ и СБ својом огромном економском снагом, односно снагом удруженог финансијског капитала, представљају главни генератор економских и финансијских интеграција и деловања утемељеног на глобализацији. Њихова примарна економска функција састоји се у усмеравању и коришћењу глобалног финансијског капитала и финансирању националних и међународних пројекта, чиме утичу на структуру и смер привредних токова појединих земаља и читавих региона. Капитал моћних транснационалних корпорација се посредством ММФ-а и СБ пласира кроз кредитирање економског развоја великог броја неразвијених земаља. Кредитирање подразумева услове које примаоци морају да прихвате чиме се стварају услови за огромне профите власника капитала, при чему кориснике кредита држе у мањој или већој економској, па и политичкој зависности. На тај начин је међународни финансијски капитал увукао у своју мрежу стотине земаља у свету, правећи их економски и политички зависним, несамосталним и често без стварног суверинитета. "У 2000. години укупно 83 земље биле су, на овај или онај начин, укључене у позајмне програме ММФ-а, укључујући и бивше комунистичке земље Европе"¹⁶. Та спрега концентрисаног финансијског капитала, међународне политичке елите и олигархије чини да ове финансијске организације буду стубови неолибералног уређења друштвених односа. Понекад моћ ових институција упућује на закључак да оне управљају светским процесима.

Данас нико не доводи у питање да су услови и сарадња СБ и ММФ-а са владама и финансијским институцијама наглашено идеолошки засновани. Не само земље које траже њихову помоћ, већ и оне које траже њихов „печат сагласности“, да би под бољим условима приступиле међународном тржишту капитала, морају следити њихове рецепте, тј. рецепте који рефлектују њихове идеологије и теорије слободног тржишта. Демократске реформе су незаобилазан услов уз захтеве за реформама монетарног система и тржишне привреде.

¹⁴ Mandelbaum Majkl, *Ideje koje su osvojile svet*, Filip Višnjić, Beograd, 2004, str.36

¹⁵ Радовановић Д. и др, Међународне монетарне и финансијске институције, Либер Београд, 2008, стр.63

¹⁶ The International Monetary Fund., Annual Report 2000. Washington DC, 2000, pp.123/124, према: Mandelbaum Majkl, *Ideje koje su osvojile svet*, Filip Višnjić, Beograd, 2004, str.312

Организација, функционисање и деловање ових институција озбиљно оспорава њихов кредибилитет, пре свега њихов начин доношења одлука и њихову имплементацију. Сматра се да управљање глобализацијом ове организације заснивају на принципима тајности, неравноправности, недоследности, идеолошке пристрасности, ауторитарности, строге хијерархије и доминације. То се посебно односи на начин на који делује ММФ. "Наравно, људи из ММФ тврде да они никада не диктирају, већ увек преговарају око услова сваког уговора о зајму са земљом која се задужује. Али, то су једностране преговори у којима је сва моћ у рукама ММФ-а, у великој мери зато што су многе земље које траже помоћ у очајној потреби за фондовима"¹⁷.

Посебан аспект рада, пре свега ММФ-а, представља култ тајности. "Данас, упркос поновљеним дискусијама о отворености и транспарентности, ММФ још увек не признаје сваком грађанину базично "право да зна"¹⁸, а одлуке у СБ су доношене због идеологије и политике а није страна и пракса искривљивања чињеничне евиденције ради уклапања у идеје оних који одлучују.

На разорност политика ових институција упозоравају многи експерти. Ипак, посебно разорна критика ових институција долази од Џ. Штиглица, који не оспорава чињеницу да ове организације имају пресудну улогу у креирању свременог економског поретка, али на начин који тај процес смешта у негативан контекст. С тим у вези он каже: "Да би се разумело шта је кренуло наопако, важно је да се посматрају три главне институције које управљају процесом глобализације: ММФ, СБ и СТО. Посебну улогу имају ММФ и СБ, углавном због тога што су те две институције током последње две деценије, биле у центру великих економских питања света, укључујући финансијске кризе и транзицију ранијих комунистичких земаља ка тржишним економијама"¹⁹.

Посебан предмет критике је ММФ. ММФ није учинио оно због чега је био основан, да обезбеди фондове за земље које се суочавају са економским опадањем, и да им помогне да успоставе стање блиско пуној запослености. Према рачуници Џ. Штиглица, захваљујући политици ММФ-а скоро 100 земаља је искусило кризе: "Што је горе, многе од политика које је ММФ заговарао и фаворизовао, а посебно превремене либерализације тржишта, допринеле су глобалној нестабилности"²⁰.

Апострофирајући катастрофалне социјалне и економске последице по земље у развоју, Џ. Штиглиц истиче да су оне последице захтева политике ММФ-а и СБ за брзом либерализацијом привредних токова у тим земљама. "Приморавати земљу у развоју да се отвори за увозне производе који ће конкурисати истоврсним производима неких од домаћих индустрија опасно рањивих на конкуренцију одговарајућих индустрија других земаља – може имати и социјално и економски катастрофалне последице"²¹. Због тога, либерализација врло често није праћена обећаним растом, већ повећаном бедом и порастом незапослености. У многим

¹⁷ Stiglic E. Džozef, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2004, str.55

¹⁸ Исто, стр.64

¹⁹ Stiglic E. Džozef, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2004, стр.24

²⁰ Исто, стр.28

²¹ Исто, стр.30

земљама грешке у поступности и брзини предузиманих мера водиле су расту незапослености и повећању сиромаштва.

4. Састанак групе Г8 у Аквилију

И састанак групе Г8 у Аквилију (Италија) је један у низу састанака на којем је главна тема састанка била светска финансијска и економска криза, начини изласка из привредне рецесије и стратегије за посткризни период. Поред ове теме разговарало се и о светској трговини, климатским променама и прехрамбеној сигурности.

Овај састанак је у суштини послужио као припремни за састанак Групе Г20 24. и 25. септембра ове године у америчком граду Питсбургу. Зато и нису донете неке велике одлуке, али је указано на значај које су ове државе учиниле "упумпавањем" билиона долара за стабилизацију банкарског система и кроз стимулативне економске пакете, на важност доношења и унапређења регулаторних мера у светској привреди, како би дошло до бржег изласка из садашње кризе и у будућности се спречило настајање оваквих или сличних криза. Дата је оцена да је, и поред предузетих мера и првих знакова опоравка, стање у светској привреди и даље алармантно и да је пут за излазак из садашње финансијске и економске кризе веома дуг. Као основа за оцену да су видљиви први знаци опоравка светске привреде, послужио је и извештај ОЕЦД-а објављен 24.06.2009. године у којем је прогноза привредног раста за земље ОЕЦД-а (30 индустријски најразвијенијих земаља света), први пут побољшана на минус 4,1% са претходних минус 4,3% у овој години. Закључено је и да стабилан и одржив привредни раст захтева елиминисање садашње неравнотеже у текућим билансима земаља укључујући и најразвијеније и да се обезбеди 15 милијарди долара у наредне три године за подстицање инвестиција у области пољопривреде у најсиромашнијим земљама и у борби против глади.

Остали учинци састанка могу се сагледати кроз отворена врло значајна питања која су била у оптицају за састанак. Пошто Кина сматра да је доминантан положај долара у светским финансијама извор садашњих проблема у светској економији, она је поновила захтев да се брже ради на проналажењу нове резервне валуте уместо долара. Мада није инсистирала на свом захтеву, он је врло актуелан и аргументован, али је у супротности са економским интересима Кине због тога што се највећи део (преко 70%) девизних резерви од укупно 1,95 билиона долара држи управо у овој валути. И појединачни иступи и ставови о земљама које треба да учествују на појединим састанцима указују на нејединство међу најважнијим земљама света. Када је 1999. године формирана група Г20 чинило се да ће најважније одлуке на глобалном нивоу и од глобалног интереса бити доношене на састанцима ове групе²². Међутим, на састанку у Аквилију отворено је и питање земаља које треба да учествују на састанцима на којима се расправља о најважнијим светским питањима, па и светској финансијској и економској кризи.

²² Мада није званично објављено, критеријуми за формирање ове групе били су: војна, политичка и економска моћ, површина територије и број становника земље чланице.

То је указало да постојећа група Г20 није прави избор и почело је лицитирање са Г13 или Г14 групом, у којима би поред земаља чланица групе Г8 били и Бразил, Кина, Индија, Мексико и Јужноафричка Република, односно и Египат. Дакле, у односу на садашњу групу Г20 недостајало би шест држава, Аргентина, Аустралија, Турска, Јужна Кореја, Индонезија и Саудијска Арабија. Да ли ће светска финансијска и економска криза бити разлог за формирање "светске владе" и какве, показаше време које долази.

5. Закључак

Светска финансијска и економска криза која је уздрмала глобални свет, земље, финансијске и монетарне институције и транснационалне корпорације, последица је пре свега изградње новог светског – глобалног – поретка. Неолиберални концепт организовања глобалног друштва, у коме победничка економија има врховни ауторитет и доминантно место у друштвеним процесима, у основи је заснован на коегзистирању две супротстављене стране; супериорне богате мањине и социјално инфериорне већине. Размерама кризе биле су изненађене обе стране, прва, глобалним последицама и смањеним могућностима предузимања мера а друга колапсом у многим сферама људског живота.

Након што су предузеле одговарајуће мере у својим економијама и то "упумпавањем" билиона долара за стабилизацију банкарског система и кроз стимулативне економске пакете, уследили су бројни састанци најважнијих земаља света посвећени светској финансијској и економској кризи.

На састанку групе Г20 у Лондону донете су три декларације: Глобални план за опоравак и реформу, Декларација о обезбеђивању финансијских ресурса међународним финансијским институцијама и Декларација о јачању финансијског система, чија је суштина договор да се учини све што је потребно ради опоравка глобалне економије. На састанку Генералне скупштине ОУН посвећене светској финансијској и економској кризи и њеном утицају на развој уз подршку договореном на састанку групе Г20 наглашена је улога, значај и одговорност УН и њених тела за стање глобалне економије, у целини са нагласком на мере које би требало предузети на плану запошљавања и смањења и спречавања ширења сиромаштва, док је на састанку у Аквилију, поред нагласка на регулаторним функцијама у светској привреди, кључно место заузело међусобно одмеравање снага појединих држава чланица групе Г8 и неких земаља са тржишном економијом у успону пред наредни састанак Групе Г20 у септембру ове године у Питсбургу.

Између свих мера донетих на овим састанцима (пре свега на састанку групе Г20), пада у очи велики број оних којима су наглашено дати велика улога и значај глобалним финансијским институцијама, пре свега ММФ. Мало за њим заостаје Светска банка, односно група мултилатералних развојних банака, док се низ конкретних мера и активности, без обзира што се она често не помиње, односи на СТО. Формирање Савета за финансијску стабилност и улога која му је дата као и значај који је дат другим телима и форумима, у непосредној су вези са наведеним глобалним финансијским институцијама. У многим од њих седе представници истих земаља или чак исти људи. Дакле, уз чињеницу да је светска финансијска и економска криза настала на страни понуде капитала (у развијеним земљама), могло би се рећи да се кључне одлуке везане за светску финансијску и економску кризу доносе унутар ограниченог броја земаља (Група Г20 или још мањег броја, Г13 или Г14), глобалних финансијских институција (где ове имају доминантан утицај) и разних савета и тела (где су углавном представници ових земаља).

С друге стране, имајући у виду улогу и значај који ове исте земље (прецизније само неке од њих) и посебно глобалне финансијске институције имају

у процесу глобализације и раста глобалне економије, овакве одлуке се могу сматрати очекиваним. Друго је питање шта се од њих може очекивати, односно какви ће бити ефекти истих. А они управо произлазе из значаја појединих земаља и глобалних финансијских институција у међународном економском поретку, а то су даље богаћење богатих или другим речима терет кризе пребачен је на оне који немају, на сиромашне. А они, сиромашни, уз терет који не могу поднети и нису могли очекивати ништа ново. Само нове кредите (зато су између осталог и обезбеђена огромна финансијска средства за ММФ и МРБ), под мање строгим условима, али који ће сада више него раније бити првенствено намењени за отплату приспелих обавеза. Јасно је, у овим условима, и када се неко богати, неко мора остати на другој страни. А то је данас близу 90% човечанства.

Литература

1. Baylis John & Smith Steve, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, London, 2001.
2. Drašković Veselin, *Kontrasti globalizacije*, Ekonomika Beograd i Fakultet za pomorstvo Kotor, 2002.
3. Mandelbaum Majkl, *Ideje koje su osvojile svet*, Filip Višnjić, Beograd, 2004.
4. Мићовић Војислав, *Глобализација или Нова империја Pax Americana*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2005.
5. Радовановић Добросав и др., *Међународне монетарне и финансијске институције*, Либер, Београд, 2008.
6. Stiglic E. Džozef, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2004.
7. The International Monetary Fund., *Annual Report 2000*. Washington DC, 2000.
8. <http://www.financialstabilityboard.org/>
9. <http://www.g20.org/>
10. <http://www.un.org/ga/econcrisissummit/>
11. <http://www.worldbank.org>

*Добросав Д. Радовановић,
Драгана Д. Радовановић*

WORLD FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS - MEASURES TO OVERCOME -

Summary: The world financial and economic crisis that has shaken the global world, countries, financial and monetary institutions and transnational corporations, is primarily the consequence of building up of the neoliberalism-based new world - global - system, of which the main characteristics are, on one hand: the world is becoming increasingly richer, the consumption today in one decade is greater than it used to be in the whole century before, the global wealth increased about six times in the last half of the 20th century, the production of food increased by 25%, etc. and on the other hand: the effects of global economy are very unequally distributed, the gap between the rich and the poor is constantly increasing making the rich become richer and the poor poorer. Although the policy and action of the leading countries of the world, global institutions and global financial and monetary institutions and transnational corporations advocate the fairer world and solving the problems of poverty they are in the function of further enriching the rich. And new decisions of the G20 group, the conclusions of the UN conference on world financial and economic crisis and its impact on the development and the conclusions from a recently held meeting of G8 group in relation to the world financial and economic crisis do not indicate a change of course when talking about a trend of enriching the rich and impoverishment of the poor. In other words, the measures agreed and undertaken so far do not indicate they are in function of solving the crisis.

Key words: international financial and economic crisis, global financial institutions, United Nations, a G20 group, a G8 group.